

УДК 355.45:351.86(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2025.21>**А. В. Пуздряк**

військовослужбовець,
старший оператор першого загону
восьмого окремого центру
Сил спеціальних операцій «Захід»
orcid.org/0009-0003-4755-9354

Д. А. Біленець

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, господарського права
та приватно-правових дисциплін
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0003-0866-0698

РОЛЬ СИЛ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті здійснено комплексний науково-правовий аналіз ролі Сил спеціальних операцій (ССО) у забезпеченні національної безпеки України в умовах трансформації сучасного безпекового середовища та зростання багатовекторних загроз.

Висвітлено ключові аспекти створення та становлення ССО як окремого роду Збройних Сил України, починаючи з 2016 року, що стало відповіддю на гібридну агресію Російської Федерації та потребу в адаптації до стандартів колективної безпеки НАТО. Обґрунтовано, що саме ССО стали носіями нової військової культури та тактики, здатної ефективно реагувати на загрози у кіберпросторі, в інформаційній сфері та у глибокому тилу противника.

У роботі проаналізовано нормативно-правову базу, яка регламентує функціонування ССО в Україні, зокрема Конституцію України, базові закони у сфері національної безпеки та оборони, акти Президента України.

Розкрито значення участі українських ССО у спільних багатонаціональних навчаннях, програмі Сил реагування НАТО (NRF) та оперативній взаємодії з партнерами по Альянсу як елементів інтеграції до євроатлантичного простору. Особливу увагу приділено бойовому досвіду підрозділів ССО у ході антитерористичної операції на сході України, збройного протистояння у 2022–2025 роках, а також здійсненню спеціальних, розвідувально-диверсійних, інформаційно-психологічних операцій.

Досліджено проблемні аспекти правового забезпечення діяльності ССО, зокрема наявність прогалин у чинному законодавстві, необхідність модернізації нормативної бази відповідно до сучасних умов ведення війни, а також потребу у вдосконаленні взаємодії ССО з іншими суб'єктами сектору безпеки. У статті наголошено на важливості технічної модернізації, кадрового забезпечення та впровадження інноваційних підходів до навчання особового складу. Аргументовано, що ССО сьогодні є не лише тактичним, а й стратегічним компонентом національної безпеки, спроможним діяти в умовах гібридних, кібернетичних та високотехнологічних конфліктів.

Підкреслено, що ефективна діяльність ССО є запорукою не лише стабільності й безпеки України, а й інтеграції до системи колективної безпеки західного зразка. Висловлено тезу про необхідність розширення функціональних можливостей ССО як реакції на новітні виклики у сфері національної оборони та безпеки держави.

Ключові слова: Сили спеціальних операцій, національна безпека, оборона, НАТО, розвідка, контррозвідка, спецоперації, військова стратегія, правове регулювання.

Puzdriak A. V., Bilenets D. A. THE ROLE OF THE SPECIAL OPERATIONS FORCES IN ENSURING UKRAINE'S NATIONAL SECURITY

The article presents a comprehensive legal and academic analysis of the role of the Special Operations Forces (SOF) in ensuring Ukraine's national security amid the transformation of the modern security environment and the intensification of multifaceted threats. The study highlights the key aspects of the establishment and institutional development of the SOF as a distinct branch of the Armed Forces of Ukraine since 2016, which emerged as a response to the hybrid aggression of the Russian Federation and the imperative to align with NATO's collective security standards. It is substantiated that the SOF have become carriers of a new military culture and operational doctrine, capable of effectively countering threats in cyberspace, the information domain, and deep behind enemy lines.

The research examines the regulatory and legal framework governing the functioning of the SOF in Ukraine, including the Constitution of Ukraine, fundamental laws in the field of national security and defense, and Presidential decrees. Particular emphasis is placed on the significance of Ukrainian SOF participation in joint multinational exercises, the NATO Response Force (NRF) programme, and operational cooperation with allied partners as integral components of Euro-Atlantic integration. Special attention is given to the combat experience of SOF units during the Anti-Terrorist Operation in Eastern Ukraine, the armed resistance between 2022 and 2025, and the conduct of special, reconnaissance-sabotage, and information-psychological operations.

The article also addresses critical legal issues related to the operational activity of the SOF, including existing gaps in current legislation, the need for modernization of the regulatory framework in accordance with contemporary methods of warfare, and the improvement of interoperability between the SOF and other national security actors. The importance of technical modernization, personnel development, and the implementation of innovative training

methodologies for SOF personnel is emphasized. It is argued that today the SOF constitute not only a tactical tool but also a strategic component of national security, capable of operating effectively in hybrid, cyber, and high-tech conflict environments.

Finally, the study underscores that the effective performance of the SOF is a prerequisite not only for Ukraine's internal stability and security, but also for its integration into a Western-style collective security system. The necessity of expanding the functional capabilities of the SOF is articulated as a critical response to emerging challenges in the realm of national defense and state security.

Key words: Special Operations Forces, national security, defense, NATO, intelligence, counterintelligence, special operations, military strategy, legal regulation.

Постановка проблеми. Сили спеціальних операцій України стали окремим родом військ Збройних Сил лише у 2016 році, що є порівняно недавнім кроком у межах широкої трансформації національного сектору безпеки й оборони. Водночас їх створення не було результатом поступової воєнної еволюції, а відповіддю на надзвичайну загрозу державному суверенітету, що виникла внаслідок агресії Російської Федерації. Із самого початку свого існування підрозділи ССО були залучені до виконання надскладних бойових, розвідувально-диверсійних та інформаційно-психологічних завдань, зокрема у зоні проведення АТО/ООС, а згодом і в умовах повномасштабної війни, що триває з 2022 року.

Попри значне навантаження та фактичне виконання критично важливих функцій у забезпеченні національної безпеки, законодавче забезпечення діяльності ССО залишається фрагментарним. Низка підзаконних актів і президентських указів лише частково регулюють правовий статус, порядок застосування, координацію з іншими силовими структурами та гарантії соціального захисту бійців ССО. Крім того, не до кінця імplementовані стандарти НАТО, що створює бар'єри для повноцінної інтеграції в систему колективної безпеки.

Постає об'єктивна потреба у цілісному науково-правовому осмисленні місця та ролі ССО в архітектурі національної безпеки, оцінці чинної нормативної бази, виявленні прогалин та суперечностей, а також формулюванні пропозицій щодо її оновлення з урахуванням новітніх викликів і євроатлантичних прагнень України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання діяльності Сил спеціальних операцій України переважно висвітлюються у межах загальних досліджень у сфері національної безпеки, оборонної політики та військової стратегії. При цьому спеціалізовані наукові публікації, що фокусуються виключно на ССО як окремому компоненті Збройних Сил України, є поодинокими. Основу нормативного забезпечення складають Конституція України, Закони України «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про розвідувальні органи України», Стратегія воєнної безпеки України, Укази Президента України щодо створення та функціонування ССО. Окремі аспекти діяльності ССО, зокрема порядок їхньої взаємодії з іншими суб'єктами сектору безпеки, правові межі про-

ведення спеціальних операцій та імplementація міжнародних стандартів у їхню діяльність, залишаються недостатньо дослідженими та потребують глибшого науково-практичного аналізу в умовах гібридних загроз і воєнного стану.

Метою статті є з'ясування змісту та правової природи ролі Сил спеціальних операцій у структурі сектору безпеки й оборони України, визначення їх функціонального значення у забезпеченні національної безпеки держави, а також аналіз нормативно-правових засад, організаційних моделей та сучасних викликів, що впливають на ефективність діяльності ССО у контексті трансформації воєнної стратегії та імplementації стандартів НАТО.

Виклад основного матеріалу. Національна безпека держави є складним системним поняттям, яке визначає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечуючи умови для стабільного функціонування суспільства, соціально-економічного розвитку та збереження державності. У законодавстві України національна безпека визначена як стан захищеності життєво важливих інтересів при забезпеченні сталого розвитку України, своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації реальних і потенційних загроз [9].

Забезпечення національної безпеки потребує ефективної роботи всіх секторів безпеки та оборони, до яких належить і Сили спеціальних операцій (ССО) Збройних Сил України. З урахуванням сучасних викликів, таких як гібридні загрози, інформаційно-психологічні операції, терористична діяльність, роль ССО є однією з ключових у забезпеченні стійкості держави. Саме вони мають можливість оперативно реагувати на кризові ситуації, забезпечуючи виконання спеціальних завдань в умовах багатопланових загроз [3].

Слюсаренко А. вказує, що сучасні тенденції розвитку військ (сил) спеціального призначення обумовлені переосмисленням їх ролі й місця в забезпеченні безпеки та реалізації воєнно-політичної стратегії розвинутих держав. Початок ХХІ ст. характеризується переходом до такого типу збройного протистояння, у якому вирішальна роль належить високоточній зброї та іншим нетрадиційним для «війн п'ятого покоління» засобам, зокрема військам спеціального призначення, які реформуються в інтегровані Сили спеціальних

операцій (ССО) як самостійний компонент воєнної організації держави або принаймні її Збройних сил. [13, с. 27].

Як відзначив М. Ткаченко: «Сили спеціальних операцій (ССО) – наймолодша і найсучасніша складова ЗСУ» [15, с. 82] і з цим важко не погодитися.

Теоретичне і доктринальне обґрунтування застосування ССО у багатосферних операціях визначає пріоритетне, але не виключне, їх значення у подоланні гібридних загроз, що виникають у тій чи іншій сфері, або в межах відповідних кластерів [2, с. 10].

Також науково обґрунтовано, що до основних завдань ССО належать проведення розвідувально-диверсійних та спеціальних операцій, інформаційно-психологічний вплив, протидія тероризму, участь у спільних діях із іншими структурами сектору безпеки та оборони [1]. Сучасна концепція національної безпеки передбачає, що ССО формують ядро багатокомпонентної системи захисту України.

Теоретичні засади національної безпеки та аналіз функціонального місця ССО дозволяють визначити їх як ключовий елемент у системі безпеки держави, здатний ефективно протидіяти новітнім загрозам і викликам.

Сили спеціальних операцій (ССО) як окремих рід військ Збройних Сил України були створені у 2016 році відповідно до Указу Президента України № 92/2016 «Про Стратегію розвитку Сил спеціальних операцій Збройних Сил України» [12].

Необхідність формування ССО виникла у відповідь на нові виклики, пов'язані з агресією Російської Федерації, гібридними загрозами та терористичною діяльністю.

На початковому етапі розвитку ССО України враховувала досвід провідних держав-членів НАТО у сфері спеціальних операцій, зокрема США, Великої Британії, Польщі, Литви. Базові принципи формування та підготовки особового складу ССО були орієнтовані на максимальну гнучкість, мобільність, автономність дій, використання новітніх технологій та обладнання.

14 травня 2016 року у Хмельницькому відбувся перший випуск 29 інструкторів Сил спеціальних операцій ЗСУ, які пройшли піврічний курс підготовки за стандартами НАТО (США, Литва, Латвія, Естонія). Це стало першим в історії випадком, коли подібну сертифікацію провели в Україні, а не за кордоном. Як відзначили військові керівники, випуск став початком формування нової системи підготовки інструкторів та важливим кроком до інтеграції в євроатлантичний простір безпеки [6].

Важливим історичним етапом становлення ССО стало їх широкомасштабне застосування в антитерористичній операції на Сході України (2014–2018 рр.). Застосування підрозділів ССО

в АТО мало ключове значення для звільнення населених пунктів Донбасу, хоча на початковому етапі воно супроводжувалося тактичними прорахунками та втратами. Саме ці бойові дії стали підґрунтям для усвідомлення необхідності інституціоналізації ССО як окремого роду військ і вдосконалення механізмів їх залучення [5].

У 2020 році Україна вперше долучиться до бойового чергування в складі Сил реагування НАТО (NRF), що стало можливим після успішної сертифікації 140-го центру Сил спеціальних операцій ЗСУ за стандартами Альянсу. Цей підрозділ став першим серед країн, не членів НАТО, який отримав право на участь у NRF, що є постійно готовим до реагування формуванням, здатним протягом п'яти днів проводити операції в кризових регіонах. Українські офіцери також беруть участь у міжнародних оцінюваннях інших підрозділів, зокрема хорватських, демонструючи високий рівень професійної інтеграції з партнерами по Альянсу [14].

Особливо важливою є діяльність ССО у 2022–2025 роках, коли підрозділи спеціальних операцій брали активну участь у відсічі збройної агресії проти України, виконували завдання зі знищення важливих об'єктів противника, забезпечення розвідувальної інформації та проведення інформаційно-психологічних операцій. Це свідчить про високий рівень бойової готовності та професіоналізму ССО, що дозволяє їм ефективно діяти в умовах багатокомпонентної війни.

Історія формування та розвитку ССО України демонструє, що вони стали важливою складовою системи національної безпеки держави, спроможною відповідати на сучасні та перспективні виклики.

Правові основи діяльності Сил спеціальних операцій (ССО) України формуються на основі Конституції України, законодавчих актів у сфері національної безпеки та оборони, нормативно-правових документів, що регламентують військову службу, а також міжнародних стандартів і зобов'язань.

Конституція України гарантує захист державного суверенітету та територіальної цілісності [4], що є основоположним для визначення завдань ССО у забезпеченні безпеки держави. Основним законом, який визначає засади функціонування сектору безпеки, є Закон України «Про національну безпеку України» [9], що закріплює принципи оборонної політики, склад сектору безпеки і оборони та завдання його складових.

Діяльність ССО безпосередньо регулюється також Законом України «Про Збройні Сили України» [7], який визначає статус, функції та структуру цього роду військ, та Законом України «Про оборону України» [10], що регламентує питання планування, управління та застосування сил оборони.

Значущу роль відіграють також Закон України «Про розвідку» [11] та Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» [8], які регулюють розвідувальну та контррозвідувальну діяльність у системі забезпечення національної безпеки, зокрема через механізми взаємодії між ССО, Службою безпеки України та іншими структурами.

У міжнародно-правовому контексті діяльність ССО враховує стандарти та практики НАТО, зокрема вимоги до організації, планування та проведення спеціальних операцій, а саме імплементацію стандартів НАТО у підготовку та управління ССО відбувається через участь у програмах партнерства та багатонаціональних навчаннях.

Правові засади діяльності ССО України забезпечують як національне, так і міжнародне підґрунтя для виконання завдань із забезпечення національної безпеки, формуючи систему нормативного регулювання, що відповідає сучасним викликам.

Сили спеціальних операцій (ССО) України виконують широкий спектр завдань, спрямованих на забезпечення національної безпеки в умовах зростаючих загроз.

Інформаційно-психологічні операції, що проводяться ССО, мають стратегічне значення у контексті загроз, спрямованих на дестабілізацію ситуації всередині країни та зниження морально-го духу суспільства.

ССО забезпечують оперативну та стратегічну перевагу України у сфері національної безпеки, діючи як ефективний інструмент для нейтралізації багатопланових загроз у сучасному безпековому середовищі.

Висновки. У ході проведеного дослідження було обґрунтовано, що Сили спеціальних операцій України є одним із ключових структурних елементів у системі національної безпеки та оборони, здатним ефективно реагувати на гібридні, асиметричні та високотехнологічні загрози. Особливості їх становлення та розвитку після 2016 року демонструють відхід від радянської моделі до інституцій, що відповідають сучасним стандартам ведення війни та євроатлантичної безпеки. Здобутий бойовий досвід, участь у міжнародних операціях та сертифікація підрозділів за стандартами НАТО підтверджують високу боєздатність і адаптивність ССО до змін безпекового середовища.

Практичне функціонування ССО в умовах воєнного стану виявило низку проблем у сфері правового забезпечення, зокрема відставання нормативної бази від реальних потреб підрозділів, фрагментарність правового регулювання та обмежену взаємодію з іншими структурами сектору безпеки. Досвід службової діяльності дозволяє стверджувати, що формування належного правового середовища, яке враховує специфіку

ССО, є критично важливою передумовою для підвищення ефективності їх застосування. Потребує подальшого розвитку законодавче закріплення особливого статусу, завдань, повноважень та соціальних гарантій військовослужбовців ССО.

Перспективи розвитку ССО повинні базуватися на комплексному підході, що включає модернізацію технічної бази, впровадження інноваційних підходів до бойової підготовки, розширення міжнародної співпраці та адаптацію нормативного забезпечення відповідно до міжнародних стандартів і практик держав-членів НАТО. Такий підхід забезпечить спроможність Сил спеціальних операцій ефективно діяти в умовах динамічної трансформації безпекового середовища та посилюватиме їхню роль у гарантуванні національної безпеки України.

Література

1. Веденєєв Д., Слюсаренко А. Сили спеціальних операцій: провідна сила війн майбутнього. Інтернет-видання Defence Express. 21.02.2020. URL: https://defence-ua.com/army_and_war/sili_spetsialnih_operatsij_providna_sila_vijn_majbutnogo-200.html (дата звернення: 06.06.2025).
2. Вітер Д. Застосування сил спеціальних операцій у багатосферних операціях. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського. 2022. С. 6–12. URL: <http://znpcvsd.nuou.org.ua/article/view/274784> (дата звернення: 06.06.2025).
3. Герасимов А.П., Куплевацька О.І. Формування сил спеціальних операцій. Аналітична записка. 16.11.2017. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/formuvannya-sil-specialnikh-operacij-analitichna-zapiska> (дата звернення: 06.06.2025).
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 06.06.2025).
5. Нашивочников О. Застосування підрозділів сил спеціального призначення Збройних Сил України в антитерористичній операції на Сході України. Актуальні питання гуманітарних наук. 2024. Вип. 73, т. 2. С. 4–10. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-2-1> (дата звернення: 06.06.2025).
6. Перший випуск 29 інструкторів-спеціалістів за програмою НАТО. Ukrainian Military Pages. 14.05.2016. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2016/05/pershij-vipusk-29-instruktoriv-specpriznachencziv-za-programoyu-nato.html> (дата звернення: 06.06.2025).
7. Про Збройні Сили України : закон України від 06.12.1991 № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення: 06.06.2025).
8. Про контррозвідувальну діяльність : закон України від 26.12.2002 № 374-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text> (дата звернення: 06.06.2025).
9. Про національну безпеку України : закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 06.06.2025).
10. Про оборону України : закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 06.06.2025).

gov.ua/laws/show/1932-12#Text (дата звернення: 06.06.2025).

11. Про розвідку : закон України від 17.09.2020 № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 06.06.2025).

12. Про Стратегію розвитку Сил спеціальних операцій Збройних Сил України : указ Президента України № 92/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016#Text> (дата звернення: 06.06.2025).

13. Слюсаренко А. Сили спеціальних операцій як функціональний компонент Збройних Сил: перспективи наукового дослідження. Військово-історичний месидіан. 2017. № 2. С. 27–36. URL: <https://vim.gov.ua/>

pages/_journal_files/12.07.2017/pdf/VIM_16_2017-27-36.pdf (дата звернення: 06.06.2025).

14. ССО у 2020 році залучатимуть до Сил реагування НАТО. Новинарня. 28.10.2019. URL: <https://novynarnia.com/2019/10/28/sso-u-2020-rotsi> (дата звернення: 06.06.2025).

15. Ткаченко М., Кравченко С., Подвизніков С. Концепція оперативних сил та спроможностей НАТО як інструмент реформування та збільшення бойових спроможностей підрозділів спеціального призначення (Сил спеціальних операцій). Честь і Закон. 2022. № 4(83). С. 82–86. URL: <https://chiz.nangu.edu.ua/article/view/272295> (дата звернення: 06.06.2025).